Electronic Frontier Finland – Effi ry
Lausunto 2.9.2025
Asia: HE 70/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun muuttamisesta

Electronic Frontier Finland – Effi ry kiittää Lakivaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi otsikon asiassa.

Yhteenveto

- Esityksen tavoite saattaa suomalainen lainsäädäntö EU tuomioistuimen oikeuskäytännön tasalle ei toteudu käytännössä. Tasapuolisen oikeudenkäynnin periaate ei toteudu, kun tuomiostuin saa tietonsa vain viranomaiselta, eikä muilla asianomaisilla ole oikeutta tulla kuulluksi. Tuomioistuimesta tulee tosiasiallisesti viranomaisten kumileimasin.
- Esityksessä ei huomioida LE-tuomion oikeusvaikutusta myös tekniseen kuunteluun. Sen ennakkovalvonnalle tuomioistuimissa on nyt samanlaiset perusteet kuin laite-etsinnän osaltakin. Myös tämä seikka pitäisi korjata pakkokeinolakia uudistettaessa.
- Yo. kohtien lisäksi joitakin vähäisempiä huomioita.

Johdanto

Effi edustaa ensisijaisesti yksityisen ihmisen näkökulmaa ja keskittyy erityisesti perusoikeuksien toteutumiseen. Pakkokeinolain suhteen Effille ovat tärkeitä erityisesti viranomaisten mahdollisuudet yksittäisen ihmisen perusoikeuksien suojaamiseen sekä samalla se, ettei viranomaisten itsensä toiminta riko yksittäisten ihmisten perusoikeuksia.

Effi kannattaa lämpimästi esityksen tavoitetta saattaa suomalainen lainsäädäntö Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön tasalle. Kuitenkin nykyinen hallituksen esitys ei tosiasiassa korjaa nykyisiä ongelmia lainsäädännössä, vaan tekee pelkästään näennäisiä ja nimellisiä korjauksia nykytilaan nähden.

Tasapuolinen oikeudenkäynti

Merkittävimpänä ongelmana esityksessä on, että siinä esitetyssä mallissa ei toteudu oikeudellinen periaate asianosaisten tasapuolisuudesta eli kontradiktorinen periaate. Vain toisella osapuolella - viranomaisella - olisi oikeus tulla kuulluksi oikeuskäsittelyssä ja kannella käsittelyn lopputuloksesta. On ilmiselvää, että jos tuomioistuin saa kaikki asiaa koskevat tietonsa vain yhdeltä puolueelliselta osapuolelta, ei se tosiasiassa pysty suorittamaan kaikkien yksittäistapauksen kannalta merkityksellisten seikkojen punnintaa, jonka EU tuomioistuin on LE-tuomiossa todennut olevan edellytys perusoikeuksien käyttämisen rajoittamisen oikeasuhtaisuuden arvioinnissa laite-etsintään liittyvän käsittelyn osalta.

Hallituksen esityksessä on esitetty pääasiallisena korvaavana oikeussuojakeinona, että jos laite-etsinnässä jotakin takavarikoidaan tai jos etsinnässä jäljennetään asiakirja, toimenpiteen kohteena oleva henkilö voi pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n mukaisesti saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi sen selvittämiseksi, ovatko takavarikon edellytykset olemassa. Tämä perustelu ei kuitenkaan huomioi sitä, että tehty laite-etsintä itsessään jo loukkaa laitteen haltijan perusoikeuksia, eikä kyseinen jälkikäteinen selvittäminen mitenkään korjaa tätä jo tapahtunutta loukkausta. Esityksessä on tuotu esille myös joitakin muita toissijaisia

oikeussuojakeinoja. Nämä keinot ovat kuitenkin hankalia ja kynnys tosiasiallisen oikeusturvan hakemiselle niiden kautta on korkea.

Hallituksen esitys nykymuodossaan tekisi tuomioistuimista käytännössä viranomaisen kumileimasimia. Tämä ongelma ei ole teoreettinen vaan samanlainen tilanne on jo toteutunut käytännössä sekä televalvonnan että siviili- ja sotilastiedustelun osalta, kuten Helsingin Sanomat on hiljattain uutisoinut. Televalvonnan osalta HS on 2.8.2025 uutisoinut tapauksista, joissa poliisi on eri tapauksissa antanut tuomioistuimille harhaanjohtavaa tietoa perusteista päätöksille televalvonnasta. Koska kohteen edustajaa ei oikeudessa kuulla, ei kukaan pääse puuttumaan näihin tapauksiin ajoissa. Tiedustelulakien osalta HS on 14.8.2025 uutisoinut oikeusasiamies Petri Jääskeläisen kertoneen, että: "vaikka kohdehenkilöille saa jättää ilmoittamatta häneen kohdistuneesta siviili- ja sotilastiedustelusta, tämän pitäisi olla poikkeus. Nyt se on pääsääntö."

Nämä molemmat uutiset tuovat ilmi, että tuomioistuinvalvonta ei salaisten pakkokeinojen ja tiedustelulakien tapauksessa toimi toivotulla tavalla, eikä viranomaisten väärinkäytösten estämiseksi ole olemassa tehokkaita keinoja. Näissä mainituissa tapauksissa on kuitenkin perustellut syyt olla ilmoittamatta tuomioistuinkäsittelystä pakkokeinon tai tiedustelun kohteelle, eikä tämä voi näin ollen olla kuultavana oikeuskäsittelyssä.

Laite-etsinnän osalta tällaista salaisuusvaatimusta ei pääsääntöisesti ole. Mikäli esimerkiksi kiireestä ei muuta johdu, voidaan ja pitäisi tuomioistuinkäsittelyssä kuulla myös tapauksen muita asianomaisia kuin viranomaista.

Hallituksen esitystä tulisi muokata siten, että asianomaisille annetaan oikeus tulla kuulluksi tuomioistuinkäsittelyssä sekä tehdä siitä valitus, ellei esimerkiksi asian kiireellisyydestä muuta johdu. Jos kyseessä oleva laite on viranomaisen hallussa ja asetettu asianmukaisesti lentokonetilaan odottamaan laite-etsinnän toimittamista, ei tutkinta siitä tyypillisesti vaarantuisi, että asianomaista kuultaisiin oikeudessa. Muussa tapauksessa saamme muutaman vuoden kuluttua lukea lehdistä myös laite-etsintää koskevien tuomioistuinkäsittelyiden epäkohdista.

Tekninen kuuntelu

Lisäksi hallituksen esitys jättää huomiotta toisen oikeusvaikutuksen, joka EU tuomioistuimen LE-tuomiolla on. Esityksessä keskitytään pelkästään yhteen pakkokeinoon - laite-etsintään - vaikka esityksessä mainitulla mainitulla ennakkopäätöksellä on vastaava oikeusvaikutus myös toiseen pakkokeinolaissa säädettyyn pakkokeinoon - tekniseen kuunteluun.

Pakkokeinolain mukainen tekninen kuuntelu - kun kyse ei ole asuntokuuntelusta tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta - ei nykyisellään edellytä tuomioistuimen ennakkovalvontaa. Kuitenkin myös tekninen kuuntelu voi kohdistua vaikkapa matkapuhelimiin. Näin ollen myös sen kautta voi päästä käsiksi erityisen arkaluonteisiin tietoihin ja sen kautta saatujen tietojen kokonaisuus voi mahdollistaa hyvin tarkkojen päätelmien tekemisen henkilön yksityiselämästä.

Erityisesti ns. näppäimistökuuntelu tarkoittaa kaiken laitteella kirjoitetun sisällön seuraamista. Näppäimistö on nykypäivänä edelleen tärkein väline, jolla tietoteknisen laitteen käyttäjä syöttää laitteelle tietoa. Siksi on olemassa suuri riski, että näppäimistökuuntelun kautta paljastuu merkittävä osa laitteella olevista tiedoista.

Tekniseen kuunteluun sisältyy siis laite-etsintään verrattavia perusoikeusvaikutuksia. Näin ollen myös siitä päättäminen tulisi samaan tapaan saattaa tuomioistuimen ennakkovalvonnan alaiseksi. Tästä tulisi säätää nyt samassa yhteydessä kun pakkokeinolakia muutetaan.

Sama koskee myös teknistä kuuntelua, josta on säädetty poliisilaissa, laissa rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa ja laissa rikostorjunnasta Tullissa.

Muita huomioita

Hallituksen esityksessä on myös joitakin vähäisempiä puutteita, jotka tulisi korjata.

Ensimmäisenä näistä nousee esille, että esityksessä ehdotetaan, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi päättää laite-etsinnästä itsenäisesti - tarvitsematta tuomioistuimen hyväksyntää päätökselleen -tilanteessa, jossa virkamiehellä on perusteltua syytä olettaa, että laite-etsinnän kohteena oleva laite ei sisältäisi erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja tai muita arkaluonteisia henkilötietoja taikka henkilön yksityiselämään liittyviä tietoja. Näissä tilanteissa korvaavaksi oikeussuojakeinoksi on tarjottu jälkikäteistä mahdollisuutta asianomaiselle viedä asia tuomioistuinkäsittelyyn. Tätäkin toimenpidettä koskee kuitenkin sama ongelma, joka on jo yllä nostettu esiin. Jälkikäteinen käsittely ei korvaa jo tapahtunutta perusoikeusloukkausta itseään - sillä voidaan estää vain sen toissijaisia haittavaikutuksia.

Korostamme, että rajanveto niiden laitteiden välillä, jotka todennäköisesti sisältävät henkilötietoa ja jotka todennäköisesti eivät sisällä, on usein vaikeaa. Esityksessä on tällaisina esimerkkeinä mainittu vaikkapa kulkuneuvojen tietotekniset laitteet ja palvelimet. Kuitenkin myös mainitun tyyppiset laitteet voivat sisältää arkaluontoisia tai henkilön yksityiselämään liittyviä tietoja. Esimerkiksi kulkuneuvon tekniset laitteet voivat paljastaa kulkuneuvon käyttäjän sijaintihistorian, josta myös voi tehdä tarkkoja päätelmiä henkilön yksityiselämästä ja vastaavasti palvelimet voivat sisältää esimerkiksi yrityksen työntekijöiden henkilötietoja. Kun edes esityksen laatija ei ole osannut antaa luotettavia esimerkkejä siitä, mitä nämä ns. turvalliset laite-etsinnän kohteet voisivat olla, ei ole perusteltua olettaa, että asia voidaan jättää tuomioistuimen ennakkovalvonnan ulkopuolelle.

Mahdollisuus tuomioistuimen valvonnan ohittamiselle pidättämiseen oikeutetun virkamiehen itsenäisellä päätöksellä tulisi jättää pois esityksestä tai vähintään tulisi viranomaisen ensiksi tällaisessa tilanteessa, mikäli kiireestä tai vastaavasta seikasta ei muuta johdu, kysyä laitteen haltijan kantaa. Mikäli tämä on samaa mieltä siitä, ettei laitteella todennäköisesti ole henkillötietoa, ei tuomioistuinkäsittelyä tarvittaisi.

Toinen vähäisempi puute esityksessä liittyy siihen, että siinä ei aiemmasta lausuntopalautteesta huolimatta nimenomaisesti aseteta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä suoritetussa laite-etsinnässä saatua materiaalia hyödyntämiskieltoon siksi ajaksi, kun sen johdosta tehty oikeuskäsittely on kesken. Myös tämä puute tulisi korjata.

Lopuksi

Lopuksi toteamme, että kun kotimainen lainsäädäntö on siinä tilassa, että siihen täytyy tehdä pikakorjauksia EU tuomioistuimen ratkaisun vuoksi, olisi syytä jatkossa kiinnittää enemmän huomiota lainvalmistelun tasoon. Effi on aiempina vuosina useaan otteeseen huomauttanut huolestuttavasta kehityksestä, jossa poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen valtaoikeuksia askel askeleelta laajennetaan, eikä tälle kehitykselle näytä olevan loppua. Toivomme, että tämä nimenomainen tilanne toimisi jonkinlaisena herätyksenä ja jatkossa perusoikeuksien tasapainoa pohdittaisiin tarkemmin myös muuta lainsäädäntöä uudistettaessa.

Kunnioittavasti,

Topi Toosi, varapuheenjohtaja, Effi ry